

Ålands
landskapsregering

SPRÅKRÅDET

Språkrådets rapport 2009

SPRÅKRÅDETS RAPPORT 2009

1. Inledning.....	3
1.1 Medlemmar	3
1.2. Resurser	3
1.3 Arbete	3
2. Språkärenden.....	4
2.1 Svenska språket i vården	4
2.2 Fastighetsmäklarprov	4
2.3 Kollektivavtal på svenska.....	5
2.4 Diskrimineringsombudsmannens (DO) utskick	6
2.5 Övrigt.....	6
3. Publicerade utredningar och rapporter år 2009	7
3.1 Ålands statistik och utredningsbyrås rapporter	7
3.2 Betänkande från den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, näringsrätt och jordförvärv.	7
3.3 Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009	8
3.4 <i>Nationalspråk och minoritetsspråk - i ljuset av finländsk lagstiftning och internationella konventioner</i> av Kristian Myntti	8
4. Utvärdering av svenska språkets ställning	8

Språkrådet har under år 2009 bistått landskapsregeringen i arbetet med att bevaka svenska språkets ställning. Språkrådet ska årligen avge en rapport till landskapsregeringen om rådets verksamhet inklusive en utvärdering av svenska språkets ställning. Föreliggande rapport är rådets andra och behandlar Språkrådets verksamhet från 1 januari 2009 till 31 december 2009.

Språkrådet har under året följt frågor rörande det svenska språkets ställning, och den språkliga utvecklingen inom alla samhällssektorer

Landskapet Åland är en autonomi för vilken det svenska språket är ett viktigt fundament. Lagstiftningen garanterar Ålands enspråkigt svenska status, men Åland är också en del av världen och beroende av de förändringar som sker hos oss och omkring oss. Under senare år har Åland haft en stor inflyttning och allt flera av dem som bor på Åland har en annan språkbakgrund än svenska.

Språkrådet ser sig vara ett sakkunnigorgan som bistår och stödjer landskapsregeringen i det språkpolitiska arbetet. Språkrådet ska inte bedriva språkpolitik, men lyfta fram problem och ge förslag till tänkbara lösningar

Språkrådet överlämnar härmed sin rapport över 2009 års verksamhet.

Mariehamn den 18 februari 2009

Gyrid Högman
ordförande

Olle Ekström
vice ordförande

Daniel Dahlén

Eva Gustafsson-Lindvall

Peter Lindbäck

Anita Husell-Karlström
vik. sekreterare

1. Inledning

Det svenska språket har en stark ställning i landskapet med lagligt grundade rättigheter för sin ställning som enda språk i landskapet. Det finns också klara lagregler som fastställer att svenska skall användas vid kommunikation med myndigheter i riket. Det finns dock inte ett lika gott legalt skydd för individers, medborgarorganisationers och företags språkliga rättigheter och verksamhetsförutsättningar. Mot bakgrund av resonemang och meningsutbyten i riksmidia om det svenska språkets framtida ställning, finns anledning att på längre sikt hysa oro för statsmaktens förmåga att leva upp till självstyrelselagens krav på svenskspråkighet i dialog och umgänge med landskapet, såvida inte utvecklingen går i en helt annan riktning och myndigheterna tvingas leva upp till lagstadgade krav att ge service svenska.

1.1 Medlemmar

Språkrådet har under året haft följande sammansättning:

Gyrid Högman, rektor vid Ålands lyceum, (ordförande)

Olle Ekström, lagberedare vid Ålands landskapsregering, (vice ordförande)

Peter Lindbäck, landshövding

Eva Gustafsson-Lindvall, bibliotekschef

Daniel Dahlén, verkställande direktör vid Ålands Handelskammare

Lotta Angergård, sekreterare och beredande tjänsteman till och med den 22.4 2009 (moderskapsledig) Vikarierande sekreterare Anita Husell-Karlström från den 23.4 2009.

1.2. Resurser

Språkrådet har en tjänsteman inom landskapsförvaltningen som assisterar rådet på deltid (40 procent av en heltid). Under år 2009 fanns Språkrådets verksamhet upptaget i ordinarie budget. Totalt fanns 30 000 € till rådets förfogande för år 2009. För år 2010 har budgeterats samma summa. Budgetmedlen kan inte överföras mellan olika år vilket omöjliggör "sparande" mellan åren.

1.3 Arbete

Språkrådet har under sitt andra verksamhetsår hållit elva protokollförda möten. Inför dessa har en ärendeberedning gjorts, vid behov i samråd med ledamöterna.

En bedömning av ett agerande där ett annat språk än svenska används kan göra på olika grunder:

1. Den första utgångspunkten är den juridiska, strider ett agerande där ett annat språk än svenska används strider mot lagstiftningen. Språkrådet kan då påtala detta.
2. Den andra utgångspunkten är den ändamålsenliga. Om ett agerande där ett annat språk än svenska används inte strider mot lagstiftningen, men bedöms av andra skäl vara negativt. Då kan språkrådet kunna påpeka att det finns ett behov av politiskt agerande.

Språkrådets har under år 2009 fortsatt arbetet med att belysa frågor och problemställningar kopplade till det svenska språkets ställning i landskapet. I rapporten presenteras i det följande de olika ärenden som under året behandlats i språkrådet, bl.a. svenska språkets ställning i vården, kollektivavtal och fastighetsmäklarprov.

Språkrådets ordförande och sekreterare har deltagit i två språkseminarier där svenska språkets ställning belysts och diskuterats. Ett seminarium behandlade svenska språkets ställning i riket och särskilt frågan om svenskans lagliga status bör ändras från nationalspråk till minoritetsspråk.

2. Språkärenden

2.1 Svenska språket i vården

Under året har Språkrådet fått information om hur den svenskspråkiga servicen säkerställs för patienter som erhåller vård i riket. Ansvariga personer vid Ålands hälso- och sjukvård har i dialog med Språkrådet kunnat belysa detta ämne. Således har på inbjudan av Språkrådet landskapsläkaren Birger Sandell (14.4), ledande socialsköterska Sofia Dahmén (12.5), patient- och klientombudsman Marina Karlsson (25.8) samt Ålands hälso- och sjukvård tidigare förvaltningschef Björn-Olof Ehrnström (22.9) informerat om och diskuterat frågan om hur svenskspråkig service kan säkerställas för patienter som erhåller vård i riket samt hur uppföljning sker på området.

Språkrådet anser att uppföljningar ska göras och att en kvalitetssäkring av vård på svenska är nödvändig. Det är viktigt att vården ger klienten/patienten information om diagnos, vårdåtgärder och behövlig information av annat slag på dennes modersmål. Språkrådet konstaterar att det inte är helt klart hur uppföljning sker på området, vem som ska utvärdera och hur återkoppling ska ske till vårdgivarna. En central fråga är hur klienter/patienter får information om sina rättigheter och vart de kan vända sig med klagomål efter att inte ha fått vård på svenska. Språkrådet har i ett brev till Ålands hälso- och sjukvårds styrelse föreslagit att Ålands hälso- och sjukvård ska formalisera tillvägagångssättet för klagomål vid bristande språkbemötande i vården. Vidare föreslog Språkrådet att tydliga instruktioner tas fram för hur patienter ska gå tillväga om de vill klaga på språket i vården.

Ålands hälso- och sjukvårds styrelse behandlade Språkrådets brev den 30 oktober 2009. Ett brev inkom till Språkrådet den 23 november 2009. Ålands hälso- och sjukvård meddelar där att de avser att under vintern 2010 skapa ett smidigt och samtidigt uttömmande rapporteringssystem om dessa kvalitetsfrågor vid vård utom landskapet.

Inkomna klagomål till klient- och patientombudsmannen

Klient- och patientombudsmannen lämnar årligen en rapport över sin verksamhet. Här tas bland annat rätten till information upp. Antalet klagomål gällande bristande information på svenska är en möjlig indikator för att visa hur den svenskspråkiga servicen inom hälso- och sjukvården i landskapet och i riket upprätthålls. Klientombudsmannen redovisade tre specifika språkärenden i sin rapport för år 2008. Vid träffen med klientombudsmannen konstaterades att det inte är så ofta som språket kommer upp, många andra faktorer upplevs som viktigare av patienterna.

2.2 Fastighetsmäklarprov

Språkrådet fick via vik. administrationschef Anna Selander lagtingsledamot Harry Janssons enkla fråga nr 1 2008/2009 om fastighetsmäklarprov samt Roger Erikssons svar till kännedom

och för eventuella åtgärder. Språkrådet höll en inledande diskussion vid möte 2/2009 och ärendets behandling fortsatte under ett flertal möten. Språkrådet konstaterade att nuvarande system har brister sett ur en språklig synvinkel eftersom väsentlig kurslitteratur som utgör grund för Centralhandelskammarens prov inte finns på svenska. Språkrådet beslutade att i en skrivelse till landskapsregeringen (Brev 72K12) ge förslag på möjliga förbättringar.

Språkrådet anser att det finns tre olika möjliga lösningar till fördel för det svenska språket:

- a) Landskapsregeringen godkänner en examen för fastighetsmäklare avlagd i ett EU-land och som är erkänd av nationell myndighet. Det kompletterande prov som hittills ordnats av landskapsregeringens fastighetsmäklarnämnd kan förslagsvis övertas av Högskolan på Åland.
- b) Landskapsregeringen ger Högskolan på Åland examensrätt för fastighetsmäklare verksamma i landskapet.
- ⇒ Landskapsregeringen återgår till det system som gällde före år 2005 då landskapsregeringen i egen regi arrangerade fastighetsmäklarprov.

Vid fastighetsmäklarprov som i riket ordnas av Centralhandelskammaren är all litteratur på finska. Språkrådet sände i oktober en förfrågan till Centralhandelskammaren angående litteratur på svenska. I Centralhandelskammarens svar konstaterades att ingen förändring var att vänta om de inte får hjälp med eller förslag på lämplig svenskspråkig litteratur.

2.3 Kollektivavtal på svenska

Med anledning av Ålands arbetsgivareförening r.f. skrivelse till landskapsregeringen om kollektivavtal på svenska agerade landskapsregeringen genom en skrivelse till Arbets- och näringsministeriet daterat den 26 juni 2008 (F30/08/1/8), där landskapsregeringen påtalade vikten av översättning till svenska. Språkrådet noterade denna skrivelse för kännedom. Språkrådet har även uppmärksammat på att Ålands arbetsgivareförening r.f. sänt ytterligare en skrivelse till landskapsregeringen, då ingen förändring kommit tillstånd gällande översättning av kollektivavtal till svenska.

Riksdagsman Elisabeth Nauclér har med andra svenskspråkiga riksdagsmän, lämnat två budgetmotioner om medel för översättning av allmänt bindande kollektivavtal, den första år 2008 och den andra år 2009. Motionerna avslogs bägge gånger och inga särskilda anslag för översättning finns i budgeten för år 2010.

Språkrådet konstaterar att riket har skyldighet att översätta kollektivavtal i enlighet med självstyrelselagens 43 § 2 mom. Närmast ansvarig i riket är Social- och hälsovårdsministeriet, genom nämnden för fastställandet av kollektivavtals bindande verkan. Landskapsregeringen har i brevväxling med Social- och hälsovårdsministeriet samt till Justitiekanslern påtalat dessa förhållanden. Justitiekanslern har i en skrivelse av den 16 juni 2009 konstaterat att skyldigheten att ge ut officiella översättningar av allmänt bindande kollektivavtal är en myndighetsuppgift för nämnden för fastställande av kollektivavtals allmänt bindande verkan. Dessutom anser Justitiekanslern att det finns skäl att med justitieministeriet och delegationen för språkärenden diskutera dessa frågor.

2.4 Diskrimineringsombudsmannens (DO) utskick

Diskrimineringsombudsmannen skickade i augusti 2009 ut ett informationsblad till samtliga hushåll och företag på Åland. Informationsbladet innehöll information på språken svenska finska och engelska. Innehållet presenterades i lika delar på tre språk, vilket avviker från landskapsregeringens praxis att endast aktivt sända ut info på enbart svenska. Förvaltningschefen riktade en förfrågan till Språkrådet om ett utlåtande i ärendet.

Språkrådet, som inte tidigare tagit del av ärendet, konstaterade att utskicket av broschyren på flera språk inte i sig strider mot självstyrelselagstiftningen och inte heller mot någon annan lag. Däremot kan detta förfarande anses strida mot en till synes rådande praxis att samhällsinformation från landskapsregeringen författas endast på svenska. För att förhindra oklarheter i framtiden kan förslagsvis en instruktion skrivas ned för de språkliga regler som gäller vid samhällsinformation. Vidare framhöll Språkrådet att en formaliserad rutin kan införas så att förvaltningschefen alltid ska kontaktas i förväg om frågan uppkommer huruvida det är motiverat att ge information på annat än svenska språket. Förvaltningschefen kan efter eventuell konsultation med ansvarig politiker besluta om det finns anledning att tillåta en avvikelse från huvudregeln att landskapsregeringen ger information enbart på svenska.

2.5 Övrigt

Med anledning av information om att Migrationsverkets *nya asylanvisning* inte skulle översättas till svenska kontaktade polismästare Camilla Hägglund Språkrådets medlem Peter Lindbäck den 12 december 2008. Lindbäck förde saken vidare till Astrid Thors, som den 9 februari 2009 informerade om att asylanvisningen översätts till svenska.

En privat företagare kontaktade Språkrådets sekreterare i januari 2009 gällande rätten att skicka *inkassokrav på finska* till Åland. Språkrådet noterade ärendet för kännedom, då en lösning möjliggjorts efter dialog med inkassoföretaget.

Till Språkrådet har inkommit frågor kring *bankers och andra företags hemsidor på finska*. De frågor som inkommit har gällt Andelsbankens och Soneras hemsidor. Språkrådet konstaterar att Andelsbanken har en komplett svenskspråkig sida medan däremot Sonera nästan inte alls serverar sina kunder på svenska.

Språkrådet har även kontaktats i frågan om *svenskspråkiga manualer för varor* köpta av åländsk återförsäljare. Språkrådet konstaterar att återförsäljarna ansvarar för att varan åtföljs av svenskspråkig information. Det har konstaterats att produktinformation endast på finska förekommer men det finns ingen statistik på i vilken utsträckning det förekommer.

Svenska Finlands Folkting (SFF) har i skrivelsen *Anmälningar om brister i service och material på svenska* riktad till kanslichef Kari Välimäki, Social- och hälsovårdsministeriet och GD Pekka Puska, Institutet för hälsa och välfärd (THL) uppmärksammat bristen på svenskspråkig service utifrån tre anmälningar som inkommit till SFF. Två av dessa anmälningar kommer från Åland. Resolutionen *Myndigheterna ska följa lagen*, publicerades i april 2009.

Av statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (mars 2009) framgår att det finns ett omfattande behov av förbättringar i fråga om den svenskspråkiga befolkningens

rättigheter inom den statliga och kommunala förvaltningen. Den visar också på direkta brott mot språklagen och övrig lagstiftning. Brister i tillämpningen uppdragas särskilt inom social- och hälsovården samt inom polis- och rättsväsendet. De åtgärder som statsrådet föreslog i den första berättelsen år 2006 har i allmänhet inte verkställts. Svenska Finlands folkting kräver konkreta åtgärder av regeringen med anledning av statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009.

3. Publicerade utredningar och rapporter år 2009

Under året har en rad utredningar och rapporter kring svenska språkets ställning publicerats, både i landskapet och i riket. Ålands statistik och utredningsbyrå har på beställning av landskapsregeringen utfört några undersökningar. Statsrådet har publicerat en oroande rapport om svenskan ställning inom statsförvaltningen, en fristående rapport angående Nationalspråk kontra minoritetsspråk har utförts på uppdrag av Svenska Finlands Folkting Nedan belyses några av dessa.

3.1 Ålands statistik och utredningsbyrås rapporter

Under året har Ålands statistik och utredningsbyrå (hädanefter används ÅSUB) presenterat en studie över det finska språkets betydelse i ålänningars vardag. Det är den sista av de tre av landskapsregeringen beställda studierna. Språkrådet bistod ÅSUB i arbetet med studien.

ÅSUB:s rapport från 2009 kan kopplas till svenska språkets ställning. Vid den redogörelse ÅSUB presenterade vid ett gemensamt möte med Språkrådet den 25 augusti 2009 drogs följande slutsatser:

1. Den omfattande inflyttningen har bidragit till att många i dag kan finska. Omkring två tredjedelar av den åländska befolkningen har någon form av kunskaper i finska.
2. Service på svenska fungerar bra inom Ålands egna myndigheter och kommuner samt inom kyrkan.
3. Brister i den svenskspråkiga servicen finns inom hälso- och sjukvården, föreningslivet, de statliga myndigheterna och handeln. Störst är missnöjet med svenskspråkig service med bruksanvisningar och produktinformation, förutom servicen vid inköp av varor och tjänster.
4. Hälften av ålänningarna anser sig ha behov av finska på sin arbetsplats.
5. Drygt 60 % av de landskapsanställda och de anställda inom den privata sektorn anser sig behöva kunna finska för att kunna tillgodogöra sig all information på arbetsplatsen. Behovet inom den kommunala sektorn är betydligt mindre, men existerar.

Behovet av finska i ålänningarnas vardagsliv - Den svenskspråkiga servicen inom offentlig sektor och handel. Rapport 2009:7 ÅSUB Rapporten finns tillgänglig på hemsidan www.asub.ax

3.2 Betänkande från den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, näringsrätt och jordförvärv.

Åländsk utredningsserie 2009:4 Betänkandet finns tillgängligt på landskapsregeringens hemsida: www.regeringen.ax/publikationer.pbs

Den parlamentariska kommittén konstaterar att hembygdsrätten genom krav på kunskaper i svenska språket, stärker språkets ställning. Samtidigt fann kommittén att det finns frågetecken kring hurdan språkkompetens som de facto ska krävas och vem som ska utvärdera kunskaperna.

Kommittén utgår i sina bedömningar från att hembygdsrätten genom krav på bosättning i landskapet och kunskaper i svenska språket syftar till att garantera landskapets befolkning dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor samt att göra det möjligt för befolkningen att själv ordna sin tillvaro inom gränserna för landskapets statsrättsliga ställning.

3.3 Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009

I statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (<http://www.om.fi/sv/1236880953561>) behandlas tillämpningen av språklagstiftningen, förverkligandet av de språkliga rättigheterna och språkförhållandena i riket. I 2009 års berättelse anges brister som i tillämpningen av språklagstiftningen samt konstateras att riksmyndigheterna inte alltid beaktar sina språkliga skyldigheter och medborgarnas språkliga rättigheter. Där anges också bl.a. att varje tjänsteman är skyldig att följa språklagstiftningen.

Efter att statsrådets berättelse kommit skickade statsministern den 26 juni 2009 ett så kallat språkbrev till ministerierna. I brevet påpekar statsministern att enligt grundlagen är Finlands nationalspråk finska och svenska. Han påminner om att språklagen (FFS 423/2003) om användningen av nationalspråken trädde i kraft vid ingången av 2004, i vilken de språkliga rättigheter precisera som tryggas i grundlagen.

Statsministern framhöll bl.a. också de språkbestämmelser som gäller i landskapet i enlighet med självstyrelselagen.

3.4 *Nationalspråk och minoritetsspråk - i ljuset av finländsk lagstiftning och internationella konventioner* av Kristian Myntti

Rapporten behandlar vad finländsk lagstiftning säger om landets tvåspråkighet och vilka garantier internationella konventioner ger. Forskaren PD Kristian Myntti har granskat finsk lagstiftning och internationella konventioner samt presenterar i sin rapport en analys av finlandssvenskarnas situation i ett folkrättsligt perspektiv.

4. Utvärdering av svenska språkets ställning

I Språkrådets uppdrag ingår att ge ett utlåtande om svenska språkets ställning i landskapet i Språkrådet ser detta som ett långsiktigt uppdrag och som en ständigt pågående process där det är centralt att finna indikatorer för att kunna kartlägga situationen och beskriva förändringar över tid. Språkrådet har en vision om att småningom kunna göra utvärderingar utgående från flera olika synvinklar Språkrådets målsättning är att fastställa ett antal indikatorer som sammanvägda kan visa tendenser. På sikt skulle sådana statistiska uppgifter eventuellt kombinerade med annan information kunna ge en bild av förändringar i svenska språkets ställning. Exempel på några sådana indikatorer som har diskuterats är följande:

- **Statistik gällande modersmål och födelseplats.** Förändringar i svenska språkets ställning i förhållande till andra modersmål, samt förändringar i invandring och utvandring.
- **Statistik gällande utbildning,** valet av studieort, språkval i skolorna. ÅSUB för statistik över antal studerande utanför Åland på gymnasialstadiet, universitet och högskola inklusive yrkeshögskola samt folkhögskola.
- **Övrig statistik,** uppföljning av ÅSUB-undersökningar, inkomna ärenden och kontakt till Språkrådet. Landskapsregeringens registratur noterar språk och antalet skrivelser som inkommit till förvaltningen. En fortlöpande statistik kan vara en möjlig indikator på hur självstyrelselagens skrivning gällande svenska som kontaktspråk mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter uppfylls. Länsstyrelsen sammanställer sedan år 2007 statistik över finska språkets del i det dagliga arbetet inom statsförvaltningen på Åland, så som dataprogram/system som enbart finns på finska och hur stor andel viktiga dokument, direktiv, skrivelser, e-post som uppskattningsvis som kommer på finska.
- **Offentlig förvaltning,** ärenden inkomna till landskapsregeringen
- **Hälso- och sjukvård,** uppföljning av antal inkomna klagomål m.m.
- **Näringsliv.** Handelskammarens näringslivsbarometer är ett instrument som handelskammaren har tagit i bruk från år 2009 för att kartlägga medlemmarnas syn på aktuella frågor. Barometern har tagits fram i samråd med ÅSUB. Handelskammarens medlemmar står för ca 75 procent av de privata arbetsplatserna i landskapet. Barometern kan var en möjlig indikator för att visa hur åländska företags språkliga rättigheter och verksamhetsförutsättningar uppfattas. ÅSUB har under året sammanställt Arbetsmarknadsbarometern 2009. I resultatet för 2009 finns inga språkkomponenter då dessa frågor utretts noga av ÅSUB i de övriga nyligen gjorda statistikundersökningarna om svenska språkets ställning på Åland.
- **Övrigt,** tredje sektorn kan i framtiden bli ytterligare en indikator.

Språkrådet har under året inte haft resurser att göra en sammanställning utgående från de ovan angivna indikatorerna, frågorna har dryftats men det behövs ytterligare struktureringar och strategier för att på ett mer konkret sätt precisera fakta och dra slutsatser av dessa. Språkrådet har konstaterat att de tre rapporter som ÅSUB framlagt på landskapsregeringens initiativ under åren 2008 – 2009 ger en utmärkt kartläggning och kan göra grund för ett vidare arbete.

Språkrådet har noterat att landskapsregeringens registratur numera noterar språk och avsändare för de skrivelser som inkommit till förvaltningen. En fortlöpande statistik kan vara en möjlig indikator på hur självstyrelselagens skrivning gällande svenska som kontaktspråk mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter uppfylls. Under 2009 inkom 194 dokument på andra språk än svenska till landskapsregeringen. Av dessa var två på engelska och hela 192 stycken på finska. En genomgång av avsändarna gav vid handen att flera av ministerierna var bland de flitigaste avsändarna. Jord- och skogsbruksministeriet toppar listan med nästan 40 dokument. Bland övriga organisationer som skickat ett flertal dokument på finska är riksmyndigheterna Valvira, Finnvera, Evira, Ara och Novia. Finlands kommunförbund finns också bland avsändarna med fem dokument på finska.

Språkrådet har också informerat sig om att länsstyrelsen sammanställer statistik över finska språkets del i det dagliga arbetet inom statsförvaltningen på Åland, så som dataprogram/system som enbart finns på finska och hur stor andel viktiga dokument, direktiv, skrivelser, e-post som uppskattningsvis som kommer på finska. I rapporten från 2008 nämns

att den svenskspråkiga sektorskolningen är knapphändig inom den statliga förvaltningen i Finland, vilket avspeglar sig på den åländska delen av förvaltningen.

Handelskammarens näringslivsbarometer kan också vara en möjlig indikator för att visa hur åländska företags språkliga rättigheter och verksamhetsförutsättningar uppfattas.